

ԴՐՕՇԻԿ

„ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ“ ՕՐԳԱՆ

Ձ Է Յ Թ Ո Ւ Ն

Ձէյթունը ումբակոծում է:

Երբ մենք այս տողերը գրում ենք, Ձէյթունը ծածկած է հրացանների ու թնդանթների միով, լեռները ու ձորերը դղողում, որոտում են թնդանթների պայթուցից և հրացանների տրաքոցից:

Ձէյթունը ումբակոծում է:

Հրաման է արձակած, պիտի պատժւի ապստամբը, պիտի կոտորել և, ո՛վ գիտէ, թէ որքան արիւն է հոսում, քանի՛ քանի վիրաւորեալներ են տնքում, տանջւում, քանի՛նքը արգէն փչել են իրենց վերջին շունչը ազատութեան համար՝ թշնամուն թողնելով իրենց սառը դիակը...

Այո՛, հրաման է արձակած՝ կոտորել ազատութեան համար կուռղներին, աւերակ դարձնել այն երկիրը, որ գլուխ չէ խոնարհեցնում բռնակալութեանը, որ կոտորած անելով Մեծ ու Փոքր Հայաստանում, այժմ էլ ումբակոծում է Ձէյթունը, հայ ժողովրդի պարծանքներից մէկը, աւերակ դարձրած Սասունի քրոջը:

Սասուն և Ձէյթուն, ահա՛ այն երկու հսկաները, որոնք երբէք վիզ չեն ձկել անարգ ստրկական շղթայի տակ, որոնք ազատութիւնը գերադասել են կեանքից, իսկ մահը՝ ստրկութիւնից, և դարելով պահել են իրենց անկախութիւնը հակառակ ուժեղ թշնամու ջանքերին, նրա գործ դրած անազնիւ ու տմարդի միջոցներին:

Աւերակ դարձաւ Սասունը, ցիրուցան եղան նրա որդիները, այսօր էլ ումբակոծում է Ձէյթունը նոյն վիճակին ենթարկելու համար. թշնամին յոյս ունի, որ դրանով կը քանդէ այն բունը, որտեղ յեղափոխական ոգին արմատ է բռնում և ճիւղեր արձակում շուրջը: Անամօթ թշնամին յոյս ունի այդ բարբարոս միջոցով

մեռցնել, արմատախիլ անել այն շարժումը, որ բուն է այսօր ամբողջ Տաճկահայաստանը:

Արմատախիլ անել յեղափոխական ոգին, մեռցնել յեղափոխական շարժումը, որքան միամտութիւն:

Եթէ թշնամին յոյս ունի մեռցնել հայ ժողովուրդը, թող յուսայ, որ կարող կը լինի և մեռցնել, արմատախիլ անել յեղափոխական ոգին, շարժումը: Այժմ այս երկու հասկացողութիւնները անբաժանելի են— հայ ժողովուրդը և յեղափոխութիւնը այնպէս են միացած, որ ոչ մի ոյժ նրանց չէ կարող բաժանել:

Ճիշտ է, թշնամին կարող է աւերակ դարձնել Սասունը, սրի անցկացնել հայ ժողովուրդը, ումբակոծել Ձէյթունը, բայց մեռցնել ժողովուրդը, այն ժողովուրդը, որ իւր կեանքում տեսել է աւելի մեծ արհաւիրքներ, որի հայրենիքը բազմիցս աւերւել է և զաւակները սրի անցկացրել, այդ ժողովուրդը, 19-րդ դարու վերջում չի՛ մեռնիլ, չի կորչիլ. նրա բարոյական ոյժի առջև խոնարհւել են շատ շատ բռնակալներ ու աշխարհակալներ, նրա բարոյական ոյժի առջև կը խոնարհւի և Սուլթան Համիդը, այդ մեծ ոճրագործը, որքան էլ եւրոպական դիպլոմատիան անտարբեր գտնւի, որքան էլ նա մատնւի անգործունէութեան, մոռացութեան տայ 80-100 հազար զոհերը ու աւաւակների պէս հոսող մարդկային արիւնը:

Մենք կրկնում ենք,— հայ ժողովուրդը չի՛ մեռնիլ, նրա բարոյական ոյժը մեծ է և նրա առջև կը խոնարհւին շատերը: Մինչդեռ սուլթանը ազատ ու համարձակ դիպլոմատիայի գիտակցութեամբ և ուռա կառավարութեան աջակցութեամբ կոտորածներ է անում, մինչդեռ նա երկիրը աւերակ է դարձնում, այդ դիակների միջից, աւերակների տակից ծնւում, դուրս են գալիս, բարձրանում են հայդուկները ու ահաբեկիչները և կուռում թշնամու դէմ, վերաւորում, վիրաւորում են:

Տմարդ թշնամին ուժեղ է, դրանք էլ կընկնեն, բայց կուռը չի դադարիլ. դրանք դիակի մօտ կը կանգնի նրա եղբայրը, քոյրը— նոյն զէնքով, նոյն հրացանով: Իւր այս կուռը կը շարունակւի անընդհատ, մինչև որ

Թշնամին գլուխ կը խոնարհեցնի...

Հայ ժողովուրդը չէ գաւաճանել իւր հազարաւոր նահատակների յեշատակին, իւր ճակատին չէ կրել իւր եղբոր արեան բիծը, գլուխ չի խոնարհեցնիլ, նա կը կուրի, նա վրէժխնդիր կը լինի, թէև այսօր մենակ է և ամեն կողմից շրջապատուած թշնամիներով: Ընդհանուր սարսափի ու աղէտի ժամանակ ժողովուրդը չը վհատեց, չյուսահատուեց և ոչնչով չխրախուսեց թշնամուն, նա չնահանջեց. թշնամին կոտորել է, բայց չէ ընկճել: Հայ ժողովուրդը նոյն դժգոհն է, նոյն ապստամբը, նոյն յեղափոխականը, եւ այս ոյժի առջև ո՞վ չի խոնարհուիլ...

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԵՐ

ՆԻՐՈՊԱԿԱՆ ԹՆՐԹՆՐԻՑ

(ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ Կ. ՊՈԼՍԻՅ)

17-ին Դեկտ. Դեսպաններին կառավարութեան ներկայացրած տեղեկագրերից հաստատուած է, որ Զէյթունի ապստամբները սպանել են 266 մուսուլման, վիրաւորել են մօտ 100 հոգի և այրել 500 տուն:

***

19-ին Դեկտ. Կայսերական զօրքը շրջապատել և բողոքովն ջարդել է Զէյթունի ապստամբներին:

***

20-ին Դեկտ. Հակառակ պաշտօնական լուրերի, լուր է պատում, որ Զէյթունի ապստամբները գերի են վերցրել Բահրի փաշային:

***

21-ին Դեկտ. Զէյթունի ապստամբները գիշեր ժամանակ յարձակել են Արբէնդի գիւղի վրայ, քըշել-տարել են կենդանիները, կրակ են ձգել 5 տուն և վիրաւորել մի մարդ: Հետևեալ օրը յարձակել են Կերտէլի վրայ:

***

21-ին Ֆրանկֆորտ.— Կ. Պոլսից մի հեռագիր «Ֆրանկֆորտ Գազէտին» հաղորդում է, որ 400 թուրք զինուորներ և 500 բնակիչ՝ տղամարդ, կին և երեխայ, որոնց պաշարել են Զէյթունում 12 հազար ապստամբներ, սրի են անցկացրել վերջիններս: Հեռագիրը աւելացնում է, որ երեկ կառավարութիւնը յայ-

տնել է դեսպաններին՝ որ Մուստաֆա փաշային հրամայած է Զէյթունի վրայ յարձակել 10,000 զինուորով, երկու թնդանօթածիգ զօրախմբով և ումբակոծել:

***

21-ին Դեկտ. Զէյթունի ապստամբների դէմ պատաստութիւնները սկսել են: Զէյթունի գրաւման մասին պտտող լուրերը պաշտօնապէս չեն հաստատուում:

Դ Ա Շ Ն Ա Կ Յ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Հ Ա Յ Դ Ո Ւ Կ Ա Յ Ի Ն Խ Մ Բ Ի Կ Ռ Ի Ի Ը

Վ Ա Ս Պ Ո Ւ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Մ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԱՐՍԿԱ-ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼԻԻՑ

1

ՉԵՕԼ-ՉԻՄԱՆԻ ԵՒ ՄԱՄԱԴԱԼԱՆՍՅ ԿՌԻԻԸ. ՏԵԴԱՊԵՏՆԵՐԻ ՋՍՐԴԸ. ԹԱԼԱՆ ԵՒ ԽԺԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՀՄԱՆԱԿԻՑ ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒՄ. ՄԱՐ-ՇԻՄՕՆ

Դեռ ևս աշնան սկզբում, երբ քրդերը իջան Եայլաղներից և այսպիսով դատարկեցան Պարսկա-Տաճկական սահմանակից լեռները, տաճիկ կառավարութիւնը հրահանգներ ուղարկեց քուրդ ցեղապետներին խստութեամբ հսկել սահմանները: Նա վախեցում էր հայ հրոսակախմբերից, որոնք իբր հարիւրներով և հազարներով պիտի անցնէին սահմանը: Աւ իբր տեղի ունեցան վերջին յայտնի կոտորածները Պոլսում, Տրապիզոնում, Երզնկայում... որոնց հետևում էին հայ հրոսակախմբերի վրէժխնդրական գործողութիւնները, կառավարութիւնը խիստ միջոցների դիմեց և սահմանները ամրացնելու համար հարիւրներով զօրք թափեց այս կողմերը: 400 զինուոր միայն Աղբակի Բարդուղիմէոս Առաքելի վանքը լցւեցան, վաղեմի վանքից վանահօրը իր մարդկանցով: Աւելորդ է գրել մի առ մի, թէ ի՞նչ խժգոնութիւններ էին կատարում սուլթանի կանոնաւոր զօրքը և իր անւան նոյնքան արժանի Համիդի գնդերը: Կօթուրի սահմանների պահպանութիւնը յանձնուած էր մլանցոց, մօկուրցոց և բագուրցոց ցեղերին, որոնց միացած էր Սարայի 150-ից աւելի սահմանապահ զօրքը և ոստիկանները: Հոկտեմբերի 25-ն է, մի ցուրտ առաւօտ, որը յատուկ է աշնանային օրերին, երբ լեռների լանջերն ան-

գամ ծածկուած են ձիւնով: Գաշնակցութեան հրոսակային խումբը, որին միացել էին և 16 արմենականներ, չկարողանալով հասնել իր նշանակած տեղը, լոյսը բացւելով ստիպուած մնում է Չեօլ-Չիմանում, Սարա գայմագամանիստ գիւղաքաղաքից ընդամենը մի ժամ հեռաւորութեան վրայ Մդէպի արևելք: Մլփնցոց, մծկուրցոց և թագուրցոց ցեղերը՝ մի ահագին բազմութիւն՝ բաղկացած մօտ 1500 ձիաւորներից, որոնք վիտուում են գիշեր ցերեկ դաշտավայրում, նկատում են հրոսակախմբին, որը միակ ապահով տեղ դաշտավայրում ընտրել էր մի փոս տեղ: Սկսում է կռիւը, մի սուկալի ճակատամարտ երկու անհաւասար ոյժերի մէջ. 60 հոգուց բաղկացած խումբը իր միանգամայն անպահով դիրքից կռիւ է մղում 1500 ձիաւոր քրդերի և Սարայից օգնութեան եկած կանոնաւոր զօրքերի դէմ: Կռիւ մանրամասնութիւնները պակասում են, որին կը դառնամ յաջորդ անգամին տեղեկութիւններ ստանալուց յետոյ: Մեր ունեցած տեղեկութիւնների համաձայն, կռիւը տևում է մինչև երկրորդ օրւան երեկոն, ուրեմն երկու ցերեկ և մէկ գիշեր: Այդ երկար ժամանակամիջոցում խումբը քաջութեամբ դիմադրում է թշնամուն, զոհ տալով իր ընկերներից 6 հոգի: Երկրորդ գիշերը խումբը կատաղի յարձակում է գործում, որպէս զի ձեռքի թշնամու զօրեղ շղթան և ապաստանի մօտակայ լեռներում: Քաջութեամբ կատարելով իր որոշումը և հերոսական այդ յարձակման մէջ մի զոհ և մի վերաւոր տալով, ձեղքում, խորտակում է շղթան և անընդհատ կռիւ մղելով ամբողջ գիշերը, ամբանում Սարայից 3 ժամ հեռաւորութեան վրայ՝ դէպի հիւսիս-արևելք գտնուող Մամագալանայ-Վուեր կոչուած քարաբլուրներում: Պէտք է յիշատակել, որ խումբը չէ մոռանում վերցնել իր հետ փոսի մէջ նահատակուած իր 6 ընկերների զէնքերը:

Քացում է առաւօտը. ապաստանած Մամագալանայ-Վուերում, քաղցած, յօգնած, գրեթէ ուժաստատ, խումբը շարունակում է դիմադրել իրեն հետապնդող թշնամուն, ամբողջ օրւայ ընթացքում տալով 3 զոհ: Այսպէս ուրեմն երեք օր ու գիշերայ անընդհատ կռիւ մէջ խումբը կորցնում է 10 ընկերներ: Թէ որքան է ընկած թշնամուց, ճիշտ յայտնի չէ. կառավարութիւնը 3 քիւրդ և 8 ընկած զինւորի հաշիւ է տալիս, մինչդեռ մենք շատ լաւ գիտենք՝ թէ ինչ սովորական խաղ է այդ տաճիկ կառավարութեան և մանաւանդ քիւրդ աշխրաթների կողմից: Քիւրդը ամօթ է համարում ցոյց տալ կռիւի մէջ իր կողմից ընկածների և վերաւորեալների ճիշտ թիւը: Ըղթայած լինելով կռիւին, միջոց ունենալով յարաբերութիւն պահպանել

շրջակայ քրդաբնակ գիւղերի հետ մի կողմից՝ և միւս կողմից Սարայի կառավարութեան հետ, որից միշտ ռազմամթերք էին ստանում, քրդերը կարողացել են ծածկել ընկերների և վերաւորեալների ճիշտ թիւը, որը ժողովրդի մէջ տարածուած լուրերի համաձայն հասնում է 80-100-ի:

29-ի առաւօտը խումբը գտնուում էր Հաջի-Ղալազ գիւղի շրջակայքում, որը հայաբնակ Բօղազ-Քեսասան գիւղից գտնուում է 1 ժամ հեռաւորութեան վրայ:

Շամկցոց ցեղը թշնամական յարաբերութեան մէջ լինելով մօկուցոց և մլանցոց հետ, չի ցանկացել նրաց հետ միացած կռիւ մղել հրոսակային խմբի դէմ: Միանալով հաջի-ղալազի մնդի անուանով և ուրիշ մի քանի քիւրդ ցեղապետների հետ, ցրած Հաջի-Ղալազի շրջակայքում, սպասում էին հանդիպելու հրոսակախմբին: Ահա՛ և երևում են կրակ դարձած հրոսակները... սակայն քիւրդ ցեղապետները մտածում են դիմել խորամանկ միջոցի:

— «Եկէ՛ք, անձնատուր եղէ՛ք, յայտարարում է խմբին քիւրդ ցեղապետների պատգամաւորը, ափսոսացէք ձեր երիտասարդ հասակին, տեսա՞ք ինչպէս Չիբուխլու գիւղում առանց որ և է ընդիմադրութեան անձնատուր լինելուց յետոյ, տարան Ստամբօլ և ազատ թողին, ձեզ հետ ևս այդպէս կը վարենք, միայն առանց կռիւ անձնատուր եղէ՛ք»:

Խումբը շատ լաւ ըմբռնում է իր նենգաւոր թշնամիների միտումները:

Այստեղ փոքր ինչ շեղւենք:

Չիբուխլու գիւղը, որտեղ սուս ու փուս անձնատուր եղաւ անցեալ գարնան հնչակեանների 16 հոգուց բաղկացած խումբը, գտնուում է Հաջի-Ղալազից ընդամենը երկու ժամ հեռաւորութեան վրայ, դէպի հարաւ-արևելք: Եզիզների ցեղապետ Խատօն ընդունեց խումբը իր տուն և հացի ժամանակ զինուած եզիզների միջոցով պահանջեց անձնատուր լինել. խումբը առանց ընդդիմադրութեան՝ ցած գրեց իր զէնքերը: Եզիզի ցեղապետ Խատօն, որպէս վարձատրութիւն իր տմարդի վարմունքի, արժանացաւ սուլթանի պարգևներին և շքանշաններին:

Ահա թէ ինչի էին ձգտում Հաջի-Ղալազ գիւղում հաւաքած ցեղապետները. «հայ կաջաղներին» ձերբակալել առանց ընդդիմադրութեան, առանց մի կաթիլ արիւն թափելու և արժանանալ «մեծ սուլթանի» առատ պարգևներին...

— «Շատ լաւ, պատասխանում է խումբը. եթէ այդպէս է, թող գան մեզ մօտ ձեր ցեղապետներից 10-20 հոգի, բազմ տան, երգւեն, որ չեն մեասիլ

մեզ և մենք անձնատուր կը լինենք”:

Ցեղապետները համաձայնում են և հեծած գեղեցիկ նժոյգների վրայ, սլանում են դէպի խումբը, իրանց մտքերի մէջ փայփայելով անշուշտ այն շնորհները, որ մօտիկ ապագայում պիտի ստանան սուլթանից...

Երբ բաւական մօտենում են՝ հրացանի գնդակի տարածութեան չափ, միաժամանակ պայթում են հրոսակների հրացանները և ցեղապետներից 12 հոգի թաւալգլոր փուռում են ցած...

Բարձրանում է սոսկալի աղմուկ քրդերի կողմից, ըսկսում է հրացանաձգութիւն. շամշկցիք, բացի 12 ցեղապետներից, 3 դիակ և 3 վիրաւոր թողնելուց յետոյ փախուստի են դիմում. իսկ քաջարի խումբը՝ օգուտ քաղելով քրդերի գլուխ կորցնելուց, առանց որ և է վնասի, իր հետքը կորցնում է Աղթա-Պաղի բարձունքներում...

Սպանւած քիւրդ ցեղապետներից յայտնի են՝ Հաջի Ղշաղայ Զնդին, որը մանաւանդ վերջին տարիների ընթացքում մի սոսկալի չարիք էր շրջակայ հայաբնակ գիւղերի համար, նորա եղբայրը և որդին, Հասփստանայ Իբրահիմ աղան, Կարթալունայ Շաւէշ աղան. միւսների անունները դեռ ևս յայտնի չեն:

Հրոսակախմբին ձերբակալելու համար Վանից գնացել է մի զօրաբանակ 5 լեռնային թնդանօթներով:

Տեսնենք...

Մինչև Հաջի-Ղշաղի կռիւը մլանցիք և մօկուրցիք յարձակում են Սարա գիւղաքաղաքի վրայ և ամբողջովին թալանի ենթարկում: Բնակիչները, որոնք բացառապէս ասորիներ են, ապաստանում են շրջակայ լեռներում և գիւղերում: Երբ Շաւէշ աղայի դիակը անց են կացնում Հասփստու հայաբնակ գիւղով, քըրդերը իրենց վրէժը լուծելու համար, մորթում են տեղն ու տեղը 10 հայ: Սահմանակից Աղբակ, Գեաւառ, Մհամդան և այլ գաւառները ենթարկւած են վրէժխնդրութեան. զօրքերը և Համիդիէ գնդերը ցըրւած են ամեն կողմ: Սպանութիւն և թալանը սովորական երևոյթ են դարձած: Պարսկաստանի և Տաճկաստանի վաճառականական յարաբերութիւնը ամբողջովին խզած է. պարսիկները ահագին փնասներ են կրում: Վանի մասին որոշ լուր չկայ. թէ հայերը և թէ կառավարութիւնը պաշտպանողական դիրք բռնած՝ սպասում են՝ թէ ո՞վ կը տայ սոսկալի կուրի առաջին նըշանը...

Այսօր լուր առանք, որ ասորիները Մար-Շիմոնի ասաջնորդութեամբ մեծ ընդհարումներ են ունեցել քըր-

դերի հետ. ասորիներին զսպելու համար կառավարութիւնը զօրք է ուղարկում:

Կ Ո Տ Ո Ր Ա Ծ Ն Ե Ր

Բ Ա Ղ Է Շ Ի Ց

Տեղիս կոտորածի մասին անգամ մը տեղեկութիւն տւած եմ. հազարէն աւելի է կոտորածին թիւը: Կոտորածը սկսաւ ուրբաթ օրը, ժամ 5-6-էն մինչև 12-ը: Աննկարագրելի էր տեսարանը, թուրքերը սրով, բրով, հրացաններով զինւած յանկարծ յարձակեցան անպաշտպան հայ ժողովրդին վրայ և սկսան անխնայ ջարդել, շուկային մէջ, փողոցներուն մէջ, ուր որ հանդիպեցան. շուկան արտ ու կալ ըրին. մինակ երկու խան ազատեցաւ, ուր ապաստանող հայերը 4 օր դուրս չեւան. 4 օրէն վերջ կառավարութիւնը եկաւ այդ թըշւառները տարաւ բանտը լեցուց՝ ըսելով, որ դուք էիք խռովութիւն հանողը և դուք էիք, որ մեր մզկիթներու վրայ յարձակեցաք և դեռ լեցուն են բանտերը, չենք գիտեր՝ վերջը ինչ պիտի ըլլայ: Իսկ ողջ մնացողներս խենթի պէս եղած ենք, տուններուն ներսը գամւած մնացեր ենք, հոս մարդ չունինք, որ մեզի օգնութեան հասնին. աւնօթի, ծարաւ, մեր կեանքը քայքայել սկսաւ, օգնութիւն ի սէր հայութեան, ի սէր Աստուծոյ շուտ, շուտ հասէք, ապա թէ ոչ մեր դիակները պիտի գտնէք հիւժւած, գժգոյն և սրտաճմլիկ, խեղճ բաղէջցիներուն տունները իրենց դամբարանները պիտի ըլլան. ոչինչ մնաց մեր տուններուն մէջ, կոտորածէն վերջն ալ նորէն սկսան հայ տունները թալանել և չոր հաց մը չը թողուր:

Բազմաթիւ սպանւածներ ալ կան կիներէն և մանուկներէն, իսկ վախէն մեռնողներ ալ շատ են: Մարդկային գրիչները չեն զօրեր այս կսկծալի, ահուելի աղէտը նկարագրել: Բաղէշ «արտասուաց հովիտ» մը եղած է իրապէս. մեր կիներն, որբացած մանուկներուն արցունքները հատած են և իրանց աչքին լըյսը մարած. միայն կը լուր իրենց չոր լաց ու կոծը, հեկեկանքը և հառաչը: Ո՞վ պիտի մխիթարէ Բաղէշը, ո՞վ պիտի գայ սփոփանքի բառ մը արտասանել թշւառ հայութեան, որ իր ծնած օրը կանխէ:

Հապա՛ գիւղերու վիճակը, անտէր անտերունջ այդ պղտիկ գիւղերուն ճակատագիրը աւելի դառն է. սարսափելի լուրեր կառնինք շրջականերէն. կողոպտում, սպանութիւն, 22 գիւղեր աւերակ և սրոյ ճարակ եղած են, միայն մէկ գիւղ ազատւած է, անոնք ալ մահմեդականութիւն կընդունին անոր համար:

Տատիկու քանի մը գիւղեր տեղացի քրդերէն պաշտպանւելուն փնաս եղած չէ: Իսկ միւսներն ամբողջ փրջացած են: Խուլթիկ 50 հոգի սպանւած և գեղն ալ

պարպած են. այնպէս որ վախ կայ՝ թէ ամենքն ալ սովամահ պիտի կորնչին, եթէ անմիջական օգնութիւն չընտանի: Վերին Կորու և ներքին Կորու բոլորովին ոչընչացուցին. Խառտըկող միայն մոխիրները մնացին: Հաղբատու գիւղերէն մենակ Հաղաղ կողոպտած են, միւսները դեռ ազատ են. իսկ ուրիշ 8 կտոր գիւղեր ալ թալանւած և ջարդւած են:

Կառավարութիւնը Հայոց դիակները յանձնեց, զորս թաղեցինք Կարմրակ և ս. Գէորգ եկեղեցիներուն կից՝ խորունկ հորերու մէջ, մաս մը քարիւղով պրեցին, իսկ մէկ մասն ալ իբր թուրք տաճիկները տարին իրենց մէղարըզը թաղեցին:

Գիակները բոլորն ալ ազամային մերկութեամբ էին և շատերը անձանաչ. թուրքերը իրենց գազանութեամբ բը չը կշտացած, բոլոր մեռելները կողոպտած էին, մինչև իսկ անոնց վարտիկները: Թուրքերէն ոչ մէկ հոգի չէ մեռած, վասն զի Հայերը նախ իրենց գործերուն էին, երկրորդ՝ կառավարութիւնը կանխահոգ մտածութիւնով մը, բոլոր Հայերուն զէնքերը ժողւած էր:

Անգէն ժողովուրդը մեռնել միայն գիտէ:
Եթէ մեր ձայնը արձագանք կը գտնէ Հայերուն սըրտին մէջ, բոլոր մեր մարած ուժովը կաղաղակենք, օգնութիւն... իսկ եթէ մեր ձայնը անզոր են Հայ սըրտերը շարժելու, կը մեռնինք մենք մեր լեղի ճակատագրին տակ ընկճւած...

Շ Ա Պ Ի Ն-Գ Ա Ր Ա Ղ Ի Ս Ա Ր

Շապին-Գարահիսարի կոտորածի մասին նախորդ թըղթակցութեամբս վերի վերոյ տեղեկութիւն մը տւած էի. ներկայիս կուգամ մի քիչ ընդարձակ տեղեկութիւն տալ:

Արօրակայ դաշտի Հայ գիւղերը աւերակ դարձնող թուրք և քիւրդ լեռնցի խուժանին անպատիժ մնալէն զատ, կառավարութեան կողմէ նոցա արւած ուղղակի կամ անուղղակի քաջալերութիւնը տեսնալով՝ Ալըճորա գիւղախմբի աւագակ ժողովուրդը, որ ամբողջովին թուրքէ կը բաղկանայ և քաղաքէն մէկ ժամ հեռաւորութեամբ գտնուող Ավութմուշ ըւած այգիներու սրիկայ երիտասարդութիւնը իրենց աւարառական տենչին յաբուրդ տալու յարմար առիթը չի փակցնելով՝ առաջնորդ կընտրեն ավութմուշցի «Փաշա» անուն հանրածանօթ սրիկան և կը յարձակեն քաղաքի վրայ:

Այս կատաղի խուժանը, որուն թիւը հաւանօրէն 3-4 հարիւրի կը հասնէր, նախ Թամզարայի վրայ խուժելով Հայոց բոլոր տունը և խանութ կը կողոպտեն և բնակիչները բոլորովին կը մերկացնեն, յետոյ քաղաքին արևելեան կողմէն, ուղղակի շուկայի կեդրոնը հասնելու դիտոււմով յարձակոււմ կընեն: Այդ կողմը գտնուող Հայերը տուններէն տեսնելով գազաններու բազմութիւնը՝ կը փութան կրակ ընել անոնց վրայ, որք խոհեմութիւն համարելով և չուզելով Հայու գնդակով սատ-

կել՝ կը դառնան Փրկչեան թաղի վրայ. նոյն թաղը քընակող բինկեանցի սեղանաւոր Գասպար աղան նոյնպէս պատուհանէն կրակ կընէ. խուժանը ճամբան կը դարձնէ գերեզմանոցին շուրջը գտնուող Հայ տուներու կողմը և կսկսի գործի: Տէվէքբէլեանի, Այնաճեանի, Քոքմանեանի և ասոնց շուրջը եղած բոլոր տները կը կողոպտեն, գերեզմանոցին միւս կողմը գտնուող Թանչուտեանի, Տէր Եղիա քահանայի, Սամէլեանի, սեղանաւոր Ղազար աղայի և Թաշճեան Միսաք աղայի տները հիմնովին մոխիր կը դարձնեն, ասոնց կարգին գտնուող Տէր Մեսրոպեան Կարապետ աղա անուն ցած Հայուն տունը կողոպտելով զինքն ալ կսպանեն իւր որդւոյն հետ: Ասոնք լրացնելէ վերջ խուժանը կը յարձակի շուկայի վրայ: Երկու քարաշէն պանդոկներու տանիքները վախէն ապաստանող ժողովուրդը՝ տեսնելով թշնամիին յառաջանալը, կսկսի նոյնպէս հրացան պարպել անոնց վրայ, որք օտարտաի շուններու պէս պոչերնին ներս քաշած կը նահանջեն և այսպիսով սպառնացող անխուսափելի վտանգէն կազատին վերի և միջին թաղերը, որք ամբողջ հայաբնակ են և շուկայի մեծագոյն մասը, շնորհիւ փրկարար գնդակին: Երկու թուրք սրիկայ՝ մինարէն բարձրանալով պանդոկներուն տանիքները եղող ժողովուրդին վրայ կրակ կընեն և երկու մարդ կսպանեն: Անդրանիկ Պարոնվարդեան անուն պատանին յիտուն գազաններու մէջ բաւական կուելէ վերջ կսպանւի: Քաղաքին սպանւածներու թիւը 56 է, իսկ վիրաւոր աւելի. կողոպտւած են նաև 80 տուներ, ուր աւել մը անգամ չեն ձգած:

Ճշմարիտը խոստովանելով, թուրք կառավարութիւնը շատ լաւ գիտէ վարձատրել իւր հաւատարիմ շունները, ինչպէս վարձատրեց Տէր Մեսրոպեան Կարապետ աղան և Քոթոթեան Անտոն աղան, որուն տունը ամբողջ թալանած են. շահախնդիր ցածերը այդ արժանի վարձատրութեան կսպասէին. թուրքին համար պահած էին իրենց գանձը, որուն մէկ հարիւրորդը զլացած էին յեղափոխական սուրբ գործին և շատ անգամ ալ յեղափոխականներու բարոյական և նիւթական փնամներ հասցնելէ զատ՝ ազգը ամեն կերպով կը քամէին իրենց և աւելին թուրքի օգտին համար:

Կատաղի խուժանը քաղաքին վերի մասին մէջ մուտք գտնելու յոյսը կտրած, աւելի կատաղութեամբ կրկին կը յարձակի Թամզարայի վրայ և այս անգամ կսկսի ջարդը: Մեռած են 170 հոգի, որոնց անուններն յայտնի չեն, միայն Գազանճեան Մկրտիչ աղան և Գըրքեսեբեաններու մի քանի եղբայրներու անունները յայտնի են դեռ:

Քաղաքին շրջակայքը գտնուող Հայ գիւղեր՝ Անեզորի, Պուսէյիտ, Ծիպէտի և Զըրտըխի գիւղերը բոլորովին ջարդւած և հիմնայատակ եղած են. Զիպէտիի ս. Յակովբ վանքը կողոպտւած է. գտնւած է խնձորի մեծութեամբ ոսկի գնդակ մը, որ կարևոր հնութիւն մըն է եղեր և հոն իրենց քիչ թէ շատ խելացիներու կողմէ 2000 ոսկւոյ գին կը որոշուի. յայտնի է թէ հնագէտ մը շատ աւելի պիտի ձանչնայ անոր յարգը: Թամզարայի երեք եկեղեցիներէն 390 օխայ արծաթեղէն կը

տաննն, որ կատարելապէս հաստատուած է:

Թամզարացի կիներ, որոնք հազիւ ազատեր են սուրէն, մերկ և բոբիկ երեք օրւան ճամբայ քայլելով Կիրասուն կը հասնին, ուր կը պատսպարւին իրենց ազգականներէն:

Այդ դէպքէն մի քանի օր վերջ քաղաքէն նորընտիր կառավարիչը և ընդհանուր գատախաղի օգնականը իրենց պաշտօնատեղէն կը հասնին և գէպքին վրայ տեղեկութիւն հաւաքելով. փոխանակ չարագործները որոնելու՝ սեղանաւոր Գասպար աղան կը կանչեն և կստիպեն, որ գէնքերը յանձնէ կառավարութեան. իսկ նա բացարձակապէս կը մերժէ, մատնանիչ ընելով իւր տան և իւր թաղին ապահով մնալը և կը շեշտէ ըսելով՝ թէ՛, «այդ շնորհիւ իմ գէնքին է՛. ասորը վրայ իւրեն թուղթ մը կը ներկայացնեն, ուր սիրով կստորագրէ՝ թէ՛ «վից հարւածեան մը, որսի հրացան մը և գաշոյն մը ունիմ անձնապաշտպանութեան համար»:

Թուրքին կողմը բնաւ վեաս չէ կրած. փորձով տեսնւեցաւ, թէ ով որ գէնք արձակեց, անվեաս մնաց. մէկ գնդակէն 3-400 հոգի կը փախչէին, հետևաբար եթէ հայը ամբողջը զինեալ ըլլար՝ բնաւ վեաս չէ պիտի կրէր: Թող սատկե՛ն այդպիսի հարուստները, որք երես դարձուցած են ազգէն, բարեկամներէն...

Ք Է Մ Ա Խ Ի Յ

ԿՈՂՈՊՏՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԻՒ

Գրած էինք նախորդ թուով, Քէմախի քանի մը գիւղերուն ցաւալի վիճակի մասին. այսօր կը շարունակենք նշանակել մնացածներուն կրած չարչարանքը ու տառապանքը:

Քիւրդերը, որոնք պաշարած էին Հազարք գիւղը, վերջապէս կը յարձակին իրենց որսին վրայ: Հոկտեմբեր 5-ին երբ, նոյն գիւղի բնակիչներէն, Տիգրան և Քէրօք ջրաղաց կերթային 6 ջորիով, յանկարծ վրանին կը յարձակին քիւրդերը, գիւղէն քիչ մը վար, կը կապեն ու ջորիները, ցորենը առնելով մէկ տեղ կը քշեն գետէն անդին: Չորս ժամէն կը հասնին Ղարա-Ղաեա ըսւած տեղը, ուր կը գիշերեն: Գիշերը մինչ քիւրդերը իրենց աւարով՝ գո՛հ կը քնանան, Տիգրան և Քերօք կը յաջողեն կծիկը դնել ու գիւղ կուգան եղելութիւնը իմաց տալու: Գիւղացի երիտասարդները իրենց գէնքերը առած՝ իսկոյն հոն կը վազեն: Բաղխումը թէ և զօրաւոր՝ բայց առ ի չգոյէ վառօդի, գիւղացիք կը հարկադրեն մարթինի զօրութեան տեղի տալ ու պարապ ետ կը դառնան:

Մարէկ գիւղը, Հազարքի սահմանակից, որ կէս մը կողոպտուած էր արդէն, միևնոյն ատեն իր վերջնական յարձակումը կրեց: Քիւրդերը կը հրամային տաճիկ

բնակիչներուն, որ իրենց տունէնքը քաշին, իսկ հայերը, թէ և անպաշտպան, յուսահատօրէն կը կուին թըշնամոյն դէմ: Անկարելի է նկարագրել այն իրարանցումը, երբ քիւրդերը, բռնութիւնով, կը քաշեն հայերու տնէն անոնց կահ կարասին, ուտելիքը ու վերջապէս կեանքի անհրաժեշտ պէտքերը: Խեղճ գիւղացիներ, ինչ ընեն, որո՞ւ դիմեն. հիմա անօթի, ծարաւ իրենց դրացի տաճիկներուն երեսը կը նային՝ գթութեան նշոյլ մը յուսալով, բայց ընողը ո՛վ, ընել տողը ո՛վ...

Թորթան գիւղը շատ աժան ազատեցաւ: Բնակիչները բոլորը հայ ըլլալուն, քիւրդերը իբրև տուգանք առած են միայն գիւղին ամբողջ ջորիները, եզները, ոչխարները ու այծերը և 50 ոսկի:

Միակ Գոմեր գիւղը, որ մինչև ցարդ զերծ մնացած կը կարծէր կառավարութեան և քիւրդերու հարւածներէն, որու բնակիչները մեծ մասամբ հայ և փոքր մաս մ՛ ալ տաճիկ են, շնորհիւ գազան սուլթանին, այս ևս իր հայութեան արժանաւոր պատիժը կրեց:

Վերը պատուած դէպքերէն երկու օր վերջ, քիւրդերը կառավարութեան մարթիններով զինուած՝ կը մտնեն գիւղ: Առաջին գործերնին կըլլայ գիւղին ամբողջ ոչխարները քշել տանել, որոնք կը պատկանեն թէ՛ հայերու և թէ՛ տաճիկներու: Յետոյ կը հրամայեն տաճիկներուն, որպէսզի իրենց ունեցածները տուն քաշեն ու նստեն: Հայերուն ջորիները բերել կուտան, յետոյ գիւղին ամենէն վարի ծայրէն սկսելով, բոլոր տունները այրել են և անոնց մէջի գտնուածները, անկողին, կահ կարասի, ցորեն, ալիւր, իւղ, ամաններ և մինչև իսկ տանը աւելը կը բեռնեն ջորիներուն, ու կը զըկեն իրենց տեղերը, 4 օր կը տեւէ այս աւարառութիւնը, երբ այլևս բան չը մնար՝ ջորիները կը հեծնեն ու կը քշեն, կերթան: Գիւղացիներուն կը ձգեն միայն տանը չորս պատերը: Ինչ կընեն այս թշուառները հիմա: Հաւանականաբար կամ մեռած են և կամ քիչ օրէն վերջը, երբ ձմեռը գայ՝ ճերմակ ձիւնին տակ պիտի քնանան յաւիտենական քունը...

Կառավարութեան դիմեցինք: Կառավարութիւնը կըսէ՝ թէ՛ «Գուք մեզմէ բաժանւեցաք, մենք ձեզի չենք խառնելի, դուք ձեր գիտցածը ըրէք»:

Օ Ր Գ Ի Ի Յ

Ամսոյս 3-ին, ուրբաթ օր՝ ժամը 4 ու կիսին ատենները սարսափելի յարձակում մը կրեցինք՝ առաջւանէն աւելի զօրաւոր:

Չեմ կրնար գրչի առնել տեսած ու լսած, յուզիչ ու սրտաշարժ տեսարանը:

Ուրբաթ առտուն ամեն մարդ շուկայ իջած էր, երբ լուր մը տարածւեցաւ՝ թէ չափուշ դիւցազն Գանիէլ 800 հեծեալ յեղափոխականներով և մէկ բեռ ալ վառօդ ու գնդակ հետերնին՝ եկած են եղեր Օրդակ

չըջակայ գիւղերը ու ամբողջ թուրքերը սրէ անցկացնելով՝ կրակի տւեր են գիւղերը: Գայմազամը անմիջապէս կը բանտարկէ այդ լուրը տարածողները ու շուտով «սիւլարիներ» կը զօրէ գիւղերը՝ հասկնալու համար՝ թէ ո՞ր աստիճան ճշմարիտ է այս տարածոյնութիւնը, որպէս զի անոր համեմատ միջոցներ ձեռք առնէ:

Մենք արդէն իսկոյն հասկցած էինք այս շինծու պատմութիւնը: Այս խնդիրը յարուցանողները նոյն անձերն են, որոնք առաջի յարձակման փորձին մէջ չը յաջողեցան: Այս չարամիտներն էին Շըխ օղու Քաշրաման, Ղաթրճը օղու Մուսթաֆա և Բէժիի պաշտօնեայ Ասիմ էֆէնտիները: Այս երեք անձերը կը յուզեն և ոտքի կը հանեն գիւղացիները, այնպէս որ ամեն գիւղերէն միևնոյն ժաման մարդիկներ կուգան ու կը պատմեն թէ «կեանքը պիտի պատթիլար» — քրիստոնեաները (հայերը) մեր վրայ յարձակեցան: Շուտով այս լուրը հեռուները տարածւեցաւ, գիւղէ գիւղ, մինչև Սինոպ: Թէև դեռ «սիւլարիներ» չէին վերագրւած, բայց գայմազամ բէյը կուհած էր խնդրին հոգին:

Յանկարծ երկու ձիւարներ՝ սուրբը քաջած, վազիվազ, հեալով, կառավարութեան դուռը կը դիմեն. մէյ մը ալ կսկսեն զէնքեր պարպել շուկային մէջ, սուկայի փոթորիկ մըն է կը փրթի: Նկարագրել դժուար կը լինի այդ պահուն պարզած տեսարանը. խանութները բաց՝ փախչող փախչողի կը լլայ: Ատրձանակներու ձայներուն հետ մէկտեղ կողոպտել կը սկսեն խանութները: Թուրք խուժանը՝ սուրը մէկ ձեռքը բռնած, ատրձանակը միւս ձեռքը, շուկային մէջ իրարանցում մը առաջ բերաւ: Այդ միջոցին ես տունը կը գտնւէի. երբ տեսայ կանանց վայնասունը, աղջիկներուն աղաղակը, մանր սղայոց պոռչուքի ձայները, որոնք օդը կը թնդացնէին, շարեցայ, զիս դժուարի մէջ կը կարծէի: Շուկային կողմը դառնալով, տեսայ, որ շուկան ծածկած էր ամպով. շիտակը ի՞նչ ընելս չէի գիտեր, մանաւանդ կանանց աղէխարչ սուր ձիջերը զիս կը թուլացնէին: Վանայք «ղաւհիս» կը պոռան, օրիորդներ՝ հայր ու եղբայր կուլան, սիրտ կուզէ դիմանալու: Բուն այս փոթորիկի ատեն, պինպաշի Հիւսնի պէյ գայմագամի յետ երթալով, կառարկէ՝ թէ ինք փող պիտի հնչեցնէ: — «Քանի որ հայերը մեզ կոխեցին, կըսէ, ես ալ քաղաքին մէջի հայերը պիտի ջարդեմ»: Գայմագամը, որ խոհեմ մարդ մը կը երևայ, շատ կաղաչէ հազարապետին, «ատոնք սուտ խօսքեր են, ականջ մի կախէք», կըսէ լալով: Սակայն Հիւսնի պէյ կրկին փող հնչել կուզէ ու արդէն պատրասուած էր. երբ գայմագամը պատահելիքը նախատեսելով, հազարապետին ձեռքէն փողը խլելով, հսկողութեան եղանակը կը հընչէ: Օրդւեցիք այդ օր ազատուած էին:

Գրեթէ կէս ժամ փախչող փախչողի էր:

Եթէ զափթիէ պաշի Եսհայ էֆ., բոյս Միրաճ պէյը և Իբրահիմ բէիսը հանդէս չգային, անօգուտ ջարդ մը տեղի պիտի ունենար. փողոցները դիակներով պիտի լեցնէին: Շատ մը կիներ, մանաւանդ յղիներ, անկողնոյ կը ծառայեն սարսափէն: Եթէ ջարդը շարու-

նակէր, բնաւ մի անձ չպիտի կրնար պրծնիլ, որովհետեւ բոլոր էրիկ մարդիկ շուկան էին: Այդ սրտաճմլիկ ուրբաթ օրը ժամը 9-ին, տուն չէր մնացած, որ չը կողոպուէր ու վերաւորներ չտար: Խեղճ գիւղացի ժողովուրդը՝ յուսահատ վիճակի մէջ, ձեռքը ծոցը, շուկան կուգայ, չունի հաց ուտելու: Սարսափը շատ մեծ է. տեսնենք՝ վերջերսիս ի՞նչ պիտի ըլլայ, զի դեռ վտանգը չէ անցած: Այսօր կամ վաղը մեծ երկիւղի մէջ է Օրդուն: Թուրքերը կառավարութեան կը պնդեն՝ թէ «մենք կոտորած պիտի ընենք»:

Կիմանանք թէ Տրապիզոն բանտին մէջ 4 անձինք շլթայակապ ծանր տանջանքներու կենթարկւեն, «ընկերութենէն էք», ըսելով: Երկու հոգիի անունները միայն իմացանք. վաճառական Շաւարշ և փաստաբան Շահրիկեան:

Այս օրեր Ռուսիա գաղթողներ շատ կան: Տրապիզոնէն, Թրիէպոլիէն և Կերասոնէն, նոյնպէս ասկից ալ այս շաբթու 40 երիտասարդներ պատրասուած են մեկնելու:

Թուրք խուժանը մինչև հիմակ մեզ վերցուցած էր, եթէ Օգոստոս 13-ին՝ մահասարուս Սասունի Տարեդարձը չը տօնէինք. այն ատեն ըրած ցոյցերնիս մեծ սարսափ ազդեց թուրքերուն. մեր արձակած հրացաններուն ձայները սարսափացուց Օրդուն:

Հոկտեմբեր 28-ին զօրքերը հաւաքւել սկսան: Թէ լաթիֆ, թէ իհրիսթ և թէ մուստահֆըզ զօրքերը, երկուշաբթիէն սկսեալ մինչև հինգշաբթի ժողւեցան 1500 հոգի: Այս զօրքերը գալու ժամանակ շատ մը տուններ այրեցին, երեք երիտասարդ սպանեցին: Նոր գայմագամիս առ այժմ՝ բարի մարդ մը կը երևայ, առանց ասոր միջամտութեան, շատոնց մեզի քշած ու անդիի աշխարհը զրկած էին:

Զօրքերը եկած ատենին, կը պոռային՝ թէ «հայերուն երեսէն մեզի կը զօրեն կոր պատերազմի»: Եկած օրերին, երկուշաբթի երեկոյին, ժամը 11-ին՝ պայտառ Ղալիօնձեան Օհաննէսին տասը հոգիով սարսափելի ծեծ մը կուտան իր խանութին մէջ. այժմ կիսամեռ անկողնոյ կը ծառայէ. երկու մուհաճիր երիտասարդներու շնորհիւ՝ հազիւ կրցաւ մահուան ձիրանէն՝ ազատիլ: Գայմագամը սկսաւ բանտարկել չարագործները:

Այսպէս, ամեն օր վատ լուրեր կիմանանք մեր գիւղերէն: Հայաստանի գիւղերուն վիճակակից եղանք մենք ալ. սիրտ կուզէ մէկիկ մէկիկ զանոնք պատմել ու համար: Տեսնենք մեր բաղդը ո՞ր կը հասնի...

Ն Ա Մ Ա Կ Պ Ո Ւ Ս Ի Յ

Գաւառներէն կը շարունակին կսկծալի լուրեր հասնիլ. կատաղը գազանները վայրագ արագութիւնով յառաջ կը տանեն կոտորածը, թալանն ու աւերումները: Կարգը Կեսարիային, Եոզղազին ու Մարզանին եկաւ:

Ատ տեղերէն հասած «հոգինիս ողջ է» հեռագիրները սոսկալի իմաստ մը կը պարունակեն: Պոլսի մէջ խելահորոյս կառավարութիւնը տարբեր ձեով կուզէ բնաջինջ ընել. այս օրերս անթիւ ձերբակալութիւններ կը լլան, մանաւանդ գաւառացիներէն. մարդ մը փողոցին մէջ կերթայ, բաւական է, որ ոստիկան մը անոր հայ ըլլալը հասկնայ և ընդհանրապէս առանց ուրիշ պատճառի կը ձերբակալեն. հարցաքննութիւն կամ մանրամասն խուզարկութիւններ չկան. միայն մարդուն անունն ու ուր տեղացի ըլլալը հասկնալէ վերջ կաքորին. բայց սատանան միայն գիտէ՝ թէ ուր. շատերը ծովին յստակը կիջնեն. ցամաք կըլողներն ալ անօթութենէ կամ տանջանքներէ կը մեռնին: Այս յայտնի կորուստը գիտնալով մէկտեղ, դեռ խեղճ հայերը կը շարունակեն առանց որ և է ընդդիմութեան անձնատուր ըլլալ. դեռ չգտնուեցաւ հայ մը, որ արհամարելով մի քանի աւուր անտանկի կեանքը՝ զարնէր կամ զարնուէր: Մի՞թէ ժամանակը չէ սթափելու, մինչև երբ այսպէս շարած մնանք:

Գիշերները փողոցներու մէջ շրջող ոստիկաններն ու լրտեսներն առիթէն օգտուելով, կամ աւելի անօթութեան հարկին տակ սկսած են աւազակութիւն ընել: Բերա հայ մը սպանւած ու կողոպտուած է լրտեսներու ձեռքով. Կալաթա ոստիկան մը ու լրտես մը սեքսատացի հայու մը օձիքէն բռնելով՝ յափշտակած են անոր քսակը: Պոլսի փողոցներու մէջ, անշուշտ ի վնաս հայերու, շրջող զինուորներու թիւն աւելցած է. կերեւայ թէ հոտ մը առած են, կամ յիմար սուլթանը, ժողովութեան պաշտօններուն երազ մը տեսած է:

Գաւառներու հետ կանոնաւոր յարաբերութիւններ զարդած են: Իկած նամակները կը բացւին ու քննելէ վերջ տէրերուն կը յանձնւին. անորոշութիւնը կը տանջէ ահաւելի կերպով բոլոր զգացող հայերը, զի ամեն ալ գիտեն, որ այդ անորոշութեան ետին սոսկալի արհաւիրքներ ու սարսափներ կան միայն: Հայաստանի մէջ ձմեռն սկսած է արդէն և, աւաղ, շուտով ձիւնի հաստ խաւին տակ կը ծածկւին արեան քստմնելի յիշատակներն ու ցուրտը կը սառցնէ շատ մը նօթի հայերու երեքուն կեանքն ու անոնց արցունքն: Սուլթանը յաջողեցաւ դառնութեան յետին կաթիլը խմցնել տալ մեզ, ամօթ հայերուս, եթէ չկրնանք վրէժ լուծել. պէտք է փոխարինել, մէկի տեղ երկուք տալու է, պէտք է կործանել սուլթանական կառավարութիւնը:

Հարուստներին, մանաւանդ պոլսեցիներու պախարակելի անտարբերութիւնը կը շարունակուի տակաւին. զէյթունցի քաջեր հերոսաբար կը կուեն, հայ մեռնել, հո անունն ամ մահացնել կուզեն. որք մաքէն կանցսի նիւթական օգնութիւն հասցնել այդ զիւցազուներուն: Եւ մի՞թէ հայերուս կոտորման պատասխանատուութիւնը մասամբ չը ծանրանար մեր անբարոյական ու այլասեւուած հարուստներու վրայ: Մի՞թէ անոնց զբամին տասներորդը բաւական չէր շատ մը գաւառներ զինելու. այն ժամանակ մեր բաղդը տարբեր կը լլար:

Ձարմանալի ու տխուր երեւոյթ մը ալ: Պոլսի կոտորածի ժամանակ հոս եկեղեցիներու վրայ իբրև սու-

գի նշան սևեր գրեցան, շատ տեղեր հսկում ու հոգեհանգիստ կրնէին, հիմայ երբ գաւառները կը կոտորեն ասոնց և ոչ մէկը չկայ ու պոլսեցուն դէմքին վարայ ատելի անտարբերութիւն մը կը տեսնուի: Պոլսեցուն համար ազգասիրութիւնն ու եղբայրասիրութիւնը կամփոփուին անձնասիրութեան մէջ. ամօթ:

ՆՆԻՐԱՏՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱԿ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կեդր. սնդուկի մէջ ստացւած են.

Միսայէլօվից 690 ֆրանկ, Փէրիզից 30 օսմ. ոսկի, Մրջիւնից 30 օսմ. ոսկի, Վարդան Դերձակեանից 5 օսմ. ոսկի, Լիէժ ք.-ից Վարդից 30 օսմ. ոսկի:

Ռուսիայի Տ. քաղ. «Դաշնակցական Բանուր խումբից» ստացւեց 300 ֆրանկ:

Բօլք. Սլիվ. ք.-ի Դաշնակցական «Օժանդակ» կօմիտէից 120 ֆրանկ, Բուրգասի Դաշնակցական «Ազգանաղեան» կօմիտէից 100 ֆր.:

Վիշապ քաղաքի Կեդրոնական սնդուկի մէջ ստացւած են.

Տ. Մ. Հրաչեայ 20 դահեկան, Յառաջագիմասէր խ. 100 դհ., Հրազէն խ. 88 դհ., Ս. Հ. Գ. 20 դհ., Արարատ խ. 40 դհ., Արմենուհի խ. 92 դհ., Ջրվէժ խ. 60 դհ., Յրծիւ 37 դհ., Անանուն խ. 50 դհ., Յ. Կ. 480 դհ.:

Հայկաւանէն.—Հրաչեայ 1 մէճիտ, Բ. Ի. վաճառատնէն 2 մէճիտ, Մաղնիսայի երկաթի խմբէն 2 օսմ. ոսկի, Ջանազաններէ 436 դհ.:

Արշակաւան քաղաքի Կեդրոնական սնդուկի մէջ ստացւած են.

Մահացու խ. 75 դահեկան, Աշխատասէր 20 դհ., Թամարա 20 դհ., Հրահատ խ. 40 դհ., Պարոնեան 5 դհ., Աւետանակ խ. 55 դհ., Յովնան խումբէն 150 դհ., Վարդանոյշ 40 դհ.:

Թիւրիմացութիւնների տեղիք չտալու համար, ստիպւած ենք մեր նոր հասցէն դարձնել «ԱՐՄԷՆ-ԳԱՍՊԱՐ», որի վրայ չըստիւում ենք առանձին ուշադրութիւն:

Դաշնակցութեան անձնօթներից խնդրում է թղթակցութեան եւ ներատուութեան համար դիմել:

Armène-Gaspar, poste restante, Carouge (Suisse).

L. Boole, 15, Augustus Rd. Hammersmith, W. London.

Վիեննա, Դաշնակցութեան ազատ տպարան: